

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นนวัคตฤศาสน์^๑ เราจะได้พบคำศัพท์ทางวิชาการพุทธศาสนาอีกมากที่ยังคงเป็นประเด็นปัญหาในเรื่องของการตีความและการอธิบายความอยู่ และหนึ่งในบรรดาคำศัพท์เหล่านั้นก็คือ คำว่า ปทปรมบุคคล อันเป็นหนึ่งในบรรดาบุคคลสี่จำพวกที่ท่านเปรียบด้วยดอกบัวเหล่าที่สี่

คำว่า ปทปรมบุคคล นี้ ตามหลักฐานเดิมในคัมภีร์พระไตรปิฎกตอนปฐมโพธิกาล ไม่ปรากฏว่าพระพุทธองค์ได้ทรงยกขึ้นมาตรัสไว้แต่ปรากฏตามหลักฐานว่าพระพุทธองค์ตรัสไว้มีเพียงบุคคล ๓ จำพวก คือ อุกมภูติฉุญญ วิปจิตฉุญญ และเนยยะ^๒ เท่านั้น จึงมีนัยชวนให้เกิดข้อสงสัยขึ้นมาว่า เพราะเหตุไรพระพุทธองค์จึงไม่ทรงยกขึ้นมาตรัสไว้ในเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วย

จากข้อสังเกตตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ดังกล่าว ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานได้ว่า เหตุที่พระพุทธองค์ไม่ทรงยกขึ้นมาตรัสไว้นั้นอาจเป็นด้วยเหตุผลที่ว่าบุคคล ๓ จำพวกดังกล่าวนี้ ท่านจัดเป็นเวไนยบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลกลุ่มเป้าหมายหลักสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรดตามหลักพุทธกิจ ๕ อย่าง^๓ อันเป็นพระพุทธานุชาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เคยเป็นมาไม่ว่าจะเป็นอดีต ปัจจุบัน หรือแม้แต่ในอนาคตข้างหน้าก็ตาม เพื่อให้เวไนยสัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จมรรคผลตามควรแก่อุปนิสัยแห่งวาสนาบารมีของตน ๆ ภายหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ

^๑ นวัคตฤศาสน์ หมายถึง คำสั่งสอนของพระศาสดา มีองค์ ๕ คือ ๑. สุตตะ ๒. เกยยะ ๓. เวชยาภรณ์ ๔. กถา ๕. อุทาน ๖. อิติวุตตะ ๗. ชาตกะ ๘. อัปภูตธรรม ๙. เวทลละ, ดูรายละเอียดใน อัง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๗-๘.

^๒ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๓/๓๐๗-๓๐๘.

^๓ พุทธกิจมี ๕ อย่างคือ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต, เวลาเย็นทรงแสดงธรรม, เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ, เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาหาบุคคลที่สามารถบรรลุนิพพานได้และยังไม่สามารถบรรลุนิพพาน, ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๕-๔๗, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๔๗, อัง. เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๖-๕๘, อัง. เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๑๒-๑๑๓.

ส่วนปทปรมนบุคคลที่ไม่ปรากฏตามหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า มิได้ขึ้นสู่บาลี^๔ คือพระพุทธรองค์มิได้ทรงยกขึ้นมาตรัสไว้เองนั้น เนื่องจากมิใช่เวไนยบุคคลอันเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักสำคัญที่พระพุทธรองค์จะต้องรีบเสด็จไปแสดงธรรมโปรดโดยเร่งด่วน เพราะมีพุทธรกิจข้อหนึ่งอันเป็นหลักพุทธานุชาตจริยา^๕ ของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ก่อนแต่ที่จะทรงแสดงธรรมโปรดใคร่นั้น ในเวลาใกล้รุ่งจะทรงแผ่ข่ายคือพระญาณเพื่อพิจารณาหาว่าบุคคลใดบ้างที่จะสามารถบรรลุธรรมได้และใครบ้างที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้^๖ เป็นเบื้องต้นก่อน โดยมากพระองค์จะทรงเลือกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้เข้าไปปรากฏในข่ายคือพระญาณของพระองค์ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคลผู้มีอุปนิสัยวาสนาบารมี หรือมีอินทรีย์^๗ แก่กล้าแล้วเท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่า ภายหลังที่ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ คราวที่ทรงพิจารณาหาบุคคลผู้จะรับฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์ ทรงระลึกถึงอาจารย์ทั้งสองท่าน คือ อาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส รมบุตร^๘ ก่อน พอทรงทราบว่าท่านทั้งสองนั้นได้ถึงแก่กรรมแล้ว ต่อมาจึงทรงหวลระลึกถึงพระเบญจวัคคีย์ เพราะนอกจากท่านเหล่านั้นเคยเป็นผู้มีคุณูปการต่อพระพุทธรองค์มาก่อนแต่ที่จะได้ตรัสรู้แล้ว ท่านเหล่านั้นยังเป็นผู้มีอุปนิสัยวาสนาบารมีจัดอยู่ในจำพวกอุคฆฏัตถุญ วิปจิตถุญ หรือเนยบุคคลผู้ควรแก่การรับปฐมเทศนาเบื้องต้น เพราะเป็นผู้มีสติปัญญาสามารถที่จะบรรลุผลได้ในปัจจุบันชาตินี้ หากว่าได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนา เพียงแต่พระองค์ทรงยกหัวข้อขึ้นแสดง หรืออธิบายขยายความหัวข้อที่ทรงยกขึ้นแสดงแล้วนั้นให้พิสดาร ก็จะสามารถบรรลุธรรมได้โดยลำดับ เปรียบด้วยดอกบัวจำพวกที่โผล่พ้นน้ำแล้วเพียงสัมผัสแสงตะวันก็จะบานในทันที และดอกบัวจำพวกที่เจริญขึ้นมาเสมอน้ำแล้ว จักบานในวันพรุ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักฐานทางคัมภีร์พระไตรปิฎกบางคัมภีร์จะมีได้กล่าวถึงบุคคลจำพวกปทปรมะไว้ แต่พระอรรถกถาจารย์ผู้รู้พุทธานุชาตจริยาเห็นว่าควรนำมาแสดงไว้ด้วย เพื่อให้ได้

^๔ ม.ญ.อ. (ไทย) ๑๘/๑/๒/๔๕๓.

^๕ พุทธจริยามิ ๓ คือ ๑. โลกัตถจริยา ๒. ญาณัตถจริยา ๓. พุทธัตถจริยา, คุรายละเอียคใน ขุ.ป.อ. (บาลี) ๓๑/๔๔๕, ๓๑๕/๓๒๕, ๖๑๕.

^๖ วิ.ม. (บาลี) ๔/๕/๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๑๔, วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๕๑/๓๕๑, วิ.อ. (ไทย) ๓/๒/๓๓๔, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๖, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๓.

^๗ คำว่า “อินทรีย์” นอกจากจะหมายถึงอายตนะภายใน มี ๕ เป็นต้น ยังหมายถึง สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา, คุรายละเอียคใน พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๕.

^๘ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑๓.

ความครบถ้วนสมบูรณ์ ดังมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์อุคฆฏัตถุญญสูตร^๕ ซึ่งคัมภีร์ดังกล่าวนี้ได้กล่าวถึงบุคคลไว้ ๔ จำพวก คือ อุคฆฏัตถุญญ (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน) วิปจิตถุญญ (บุคคลผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ) เนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้) และปทปรมะ (ผู้ที่สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบทคือพยัญชนะ)^๖ เท่านั้น

โดยที่ประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาในที่นี้ก็คือ เรื่องการตีความ และการอธิบายความของพระอรรถกถาจารย์ พระฎีกาจารย์ และพระอนุฎีกาจารย์ ตลอดจนโบราณจารย์ต่าง ๆ ในคัมภีร์ชั้นหลัง ๆ ตามที่ปรากฏในสังคมไทยเกี่ยวกับคำว่า ปทปรมบุคคล ในส่วนของการตีความ หรือการอธิบายความบุคคล ๔ จำพวกดังกล่าว การตีความ หรือการอธิบายความบุคคล ๓ จำพวกแรกข้างต้นตามที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก เป็นต้น หรือทุติยภูมิ คือ หลักสูตร แบบเรียน หรือตำราวิชาการชั้นรองลงมา การตีความ หรือการอธิบายความนั้นไม่สู้จะเป็นปัญหาที่ยากเกินไปในการที่จะศึกษา และทำความเข้าใจมากนัก เพราะมีเนื้อความที่กระเจ่างชัดเจนอยู่แล้วจะมีก็แต่จำพวกปทปรมบุคคลเท่านั้น ที่ยังคงเป็นปัญหาในเรื่องของการตีความ หรือการอธิบายความในคัมภีร์ชั้นหลัง ๆ อยู่ โดยเฉพาะการตีความ หรือการอธิบายความในทัศนะของสังคมไทยปัจจุบัน

ตัวอย่างจากการที่ได้ศึกษาค้นคว้าหลักฐานทางคัมภีร์พระพุทธศาสนา มา โดยเฉพาะหลักฐานชั้นปฐมภูมิ พบว่าหลักฐานทางคัมภีร์ส่วนใหญ่ แม้จะมีการตีความหรือการอธิบายความไว้มีนัยต่าง ๆ แต่ก็มีใจความโดยสรุปสอดคล้องไปในแนวเดียวกันไม่ต่างกันมากนักจากคัมภีร์หลักคือพระไตรปิฎก ดังเช่นในอภิธรรมปิฎกได้ตีความ หรืออธิบายความไว้ว่า ปทปรมะ หมายถึงบุคคลที่ฟังมาก กล่าวก็มาก ทรงจำก็มาก บอกสอนก็มาก แต่ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ในปัจจุบันชาตินั้น^๗ แม้ในอรรถกถาต่าง ๆ ก็ได้มีการตีความ หรือการอธิบายความไว้มีนัยเช่นเดียวกัน และยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นดุจดอกบัวอันเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า...จะมีวาสนาเพื่อประโยชน์ในอนาคต^๘

อนึ่ง ในบรรดาบุคคล ๒ ประเภทที่ท่านจัดไว้ คือ ภัพพบุคคล และอภัพพบุคคล^๙ ปทปรมบุคคลนี้ พระอรรถกถาจารย์ท่านจัดไว้ในประเภท อภัพพบุคคล เนื่องจากไม่สามารถก้าวล่วง

^๕ คุรายละเอียดใน อ.จ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๓๓/๑๘๗.

^๖ อ.จ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

^๗ คุรายละเอียดใน อ.ภ.ป. (บาลี) ๓๖/๑๘๕/๖๕, อ.ภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๕๑/๑๘๗, อ.ภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๘๕/๑๕๒, อ.อ. (บาลี) ๒/๓๘๐.

^๘ ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๒/๑๔๘-๑๔๙, ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๑/๒/๔๕๓, ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๑/๒/๔๕๓

^๙ คุรายละเอียดใน อรรถกถาปาสาณสูตร ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๑/๒/๔๕๓-๔.

สู่ความชอบในกุศลธรรมแน่นอน^{๔๔} คือไม่อาจเชื่อมั่นในลักษณะที่จะสามารถรับประกัน หรือ รับรองได้ว่าบุคคลดังกล่าวนั้นจะสามารถดำรงจิตของตนให้มั่นคงอยู่ได้ในกุศลธรรมเช่นนั้นอย่าง สมบูรณ์ตลอดไประหว่างที่ยังไม่บรรลุมรรคผล และนิพพาน โดยที่ไม่ให้ตกไปสู่กระแสแห่งบาป อกุศลธรรมใด ๆ ได้เลย

จากหลักฐานชั้นปฐมภูมิ คือคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาอย่างที่ได้ยกนำมา กล่าวไว้ข้างต้นนี้ มีข้อที่ชวนให้เกิดความสงสัย คือ คำว่า ปทปรมบุคคลนี้ไม่น่าจะตีความ หรือ อธิบายความไว้ด้วยนัยที่ค่อนข้างจะแคบว่า หมายถึงเฉพาะบุคคลผู้โง่เขลาอับปัญญาจนถึงขั้นไม่สามารถเรียนรู้และเข้าใจความหมายอะไรได้เลยอย่างทีนักวิชาการด้านศาสนา และคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในสังคมไทยโดยมากเข้าใจกันอยู่ในสมัยปัจจุบัน เช่นอย่างข้อความที่ปรากฏ อยู่ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมที่ว่า ปทปรมะ หมายถึง ผู้มีบทรเป็นอย่าง ยิ่ง, ผู้อับปัญญา สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบท คือพยัญชนะ หรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจอรรถคือ ความหมาย^{๔๕} และอีกข้อความหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือพุทธศาสนานิกายเซนที่ว่า “ปทปรมบุคคล” ได้แก่ คนที่ไม่สามารถทำความเข้าใจธรรมได้เลย คนประเภทนี้ไม่มีทางที่ใครจะช่วยให้เข้าใจธรรม ได้ไม่ว่าคนที่จะช่วยนั้นจะมีความสามารถเพียงใดหรือใช้ความพยายามเท่าไรก็ตาม^{๔๖}

หากยึดลักษณะการตีความ หรือการอธิบายความไว้อย่างที่ได้ยกขึ้นมาแล้วข้างต้นนี้ ก็ อาจจะมีผู้ตั้งคำถามขึ้นมาว่า ข้อที่ว่ารู้ได้แต่เพียงตัวบท คือพยัญชนะหรือถ้อยคำ นั้น หมายถึงความรู้ ในระดับไหน คือ ระดับสุดตมยปัญญา ระดับจินตมยปัญญา หรือ ระดับภาวนามยปัญญา และ ข้อความที่ว่า ไม่อาจเข้าใจอรรถ คือความหมาย หรือ ไม่อาจเข้าใจธรรม คำว่า ธรรม ในที่นี้หมายถึง ธรรมชั้นไหน คือจะหมายถึงธรรมชั้นทิฐฐัมมิกัตถะ, สัมปรายิกัตถะ อันเป็นธรรมฝ่ายโลกิยะ หรือ จะหมายถึงธรรมชั้น ปรมัตถะ อันเป็นธรรมฝ่ายโลกุตตระกันแน่ เพราะลักษณะการตีความ หรือ การอธิบายความไว้เช่นนี้จะยังคงคลุมเครือไม่ชัดเจน หรือน่ามีข้อสงสัยว่าจะไม่สอดคล้อง ตรงตามหลักฐานเดิมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกดังกล่าวข้างต้นก็ได้ เนื่องจากยังมีประเด็นที่ ชวนให้เกิดข้อสงสัยค้างคาอยู่ซึ่งควรจะมีการตีความหรืออธิบายความให้กระจ่างชัดมากกว่านี้ และ

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๑/๒/๔๕๓-๔, ศ.ส.อ. (ไทย) ๒๕/๑/๒/๑๒๔, อ.จ.ด.อ. (ไทย) ๓๔/๑/๓/๓๔, อ.จ.จ.อ. (ไทย) ๓๕/๒/๓๕๐, ม.ม.อ. (ไทย) ๖๖/๕/๒/๓๘๕.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๕), (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๓.

^{๔๖} ศ.ดร.สมภาร พรมทา, พุทธศาสนานิกายเซน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

แม้แต่ักปราชญ์ฝ่ายพระพุทธศาสนาของไทยในยุคปัจจุบันเองก็ยังมีการตีความหรือการอธิบายความไว้นัยต่างกัน เช่นข้อความที่ปรากฏในหนังสือธรรมปริทรรศน์ ๒ ที่ว่า

หมายถึง...บุคคลที่อาจจะรู้ อาจจะเข้าใจ เพียงแต่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงในทางพฤติกรรม...และในเชิงของการปฏิบัติแล้ว บุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ มีลักษณะเหมือนบล็อกสำเร็จรูปที่จะพัฒนาคนให้บรรลุประโยชน์ทั้ง ๓ แต่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งในคราวแรกนั้น มุ่งปรารถนาประโยชน์ คือประโยชน์สูงสุด (ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน) แต่ในประโยชน์ที่เป็นทฤษฎีสัมมัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบัน และสัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์ในภายภาคหน้ากลุ่มบุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้มีอยู่ แล้วสัมพัทธ์ประโยชน์ในปัจจุบันได้แตกต่างกัน^{๙๖}

จากข้อความตัวอย่างตามที่ได้ยกขึ้นมากล่าวนี้ ย่อมแสดงว่า คำว่า ปทปรมบุคคล จึงไม่น่าจะเป็นการหมายถึงเฉพาะจำพวกบุคคลผู้โง่เขลาอับปัญญาจนถึงขั้นไม่สามารถรู้ และเข้าใจความหมายอะไรได้เลยอย่างที่สังคมไทยส่วนใหญ่เข้าใจกันอยู่เช่นนั้น แต่น่าจะหมายความว่าไปถึงบุคคลผู้แม้แต่ที่มีความรู้ความสามารถทั่วไปจนถึงขั้นที่สังคมยอมรับและยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์ หรือนักวิทยาศาสตร์ชั้นนำของโลก อย่างเช่น อริสโตเติล (Aristotle)^{๙๗} หรือไอน์สไตน์ (Einstein)^{๙๘} เป็นต้นก็ได้ ถ้าตราบใดที่ท่านเหล่านั้นยังเป็นปุถุชนอยู่ คือยังไม่ได้บรรลุมรรค ผล และนิพพานก็ถือว่าเป็น ปทปรมบุคคล ทั้งนี้ ซึ่งการตีความ หรือการอธิบายความไว้นี้ น่าจะตรงและสอดคล้องกับความหมายเดิมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามากกว่า

อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกมาก ซึ่งควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์ในรายละเอียดเชิงลึก เพื่อความชัดเจนในการตีความ และการอธิบายความให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเรื่องนี้ ก็เพื่อหาบทสรุปเกี่ยวกับการตีความเรื่อง ปทปรมบุคคลตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และที่ปรากฏในสังคมไทย ว่ามีการตีความ หรือการอธิบายความไว้อย่างไร และลักษณะการตีความ หรือการอธิบายความนั้นมีความสอดคล้อง ต้องกัน หรือแตกต่างกันอย่างไรหรือไม่ เพื่อจักเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในวงวิชาการพระพุทธศาสนาต่อไป

^{๙๖} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ), ธรรมปริทรรศน์ ๒ (อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๕. (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ “พระเทพศิรินทร์”)

^{๙๗} สมักร บุราวาส, ประวัติและลัทธิของปวงปราชญ์อเมริกัน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพร่พิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕ - ๔๓.

^{๙๘} Albert Einstein, *Ideas and Opinions*, (New York : Bonaza Books, 1954), p. 38.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องปทปรมบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการอธิบายเรื่อง ปทปรมบุคคลของนักวิชาการไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การอธิบายเรื่องปทปรมบุคคล

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ คัมภีร์พระพุทธศาสนามีการอธิบายความหมายของคำว่า ปทปรมบุคคลไว้อย่างไร ?
- ๑.๓.๒ นักวิชาการไทยมีการอธิบายความหมายของคำว่า ปทปรมบุคคลไว้อย่างไร ?
- ๑.๓.๓ การอธิบายความหมายของคำว่า ปทปรมบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กับนักวิชาการไทยมีความสอดคล้องกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร หรือไม่

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีศัพท์ที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย และเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

ปทปรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง บุคคลที่ไม่สามารถตรัสรู้ธรรม หรือ บรรลุมรรคได้ในปัจจุบันชาตินั้น แม้ว่าจะเป็นบุคคลผู้คงแก่เรียนมามากอย่างที่เรียกว่า “พหูสูตบุคคล” ก็ตาม หรือ หมายถึง บุคคลผู้มากยิ่งแล้วด้วยสิ่งที่ได้ศึกษาเรียนรู้มา (พหูสูต) หรือ บุคคลผู้มี สิ่งที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ และต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติมอีกมาก (อับปัญญา)

ปทปรมบุคคล ในวรรณสนะนักวิชาการไทย หมายถึงบุคคลผู้ด้อยปัญญา หรืออับปัญญา คือ ยังมีสิ่งที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจเพิ่มเติมอีกมาก ผู้เล่าเรียนได้อย่างมากที่สุดก็เพียง ถ้อยคำ หรือข้อความตามรูปแบบ แต่ไม่อาจเข้าใจความหมายได้

อภัพบุคคล หมายถึง บุคคลผู้ไม่ควร หรือไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ เช่น พระ เทวทัต และ พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น

คัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเท่านั้น

การอธิบายความ หมายถึง การเพิ่มคำเพื่อขยายเนื้อความคำศัพท์นั้น ๆ หรือการให้ รายละเอียด หรือความคิดเห็นใด ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจความหมายได้ชัดเจนขึ้น ตามที่ผู้อธิบายได้ เคยศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ มาแล้ว

วิเคราะห์การอธิบายความ หมายถึง การแยก หรือจำแนกแจกแจงรายละเอียดแห่ง ความหมายของคำศัพท์ วลี หรือประโยคนั้น ๆ เพื่อให้เห็นองค์ประกอบที่มาของคำอธิบายนั้น ๆ ว่า มีลักษณะเป็นอย่างไร อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และหาข้อสรุปได้ง่ายขึ้น

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ หนังสือและเอกสาร

๑) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ทรงอธิบายถึงความหมายของปทปรมบุคคลไว้ในหนังสือ ปฐมสมโพธิ ธรรมสมบัติ หมวดที่ ๑ สรุปความว่า “ปทปรมบุคคล ก็คือ บุคคลผู้ไม่สามารถตรัสรู้ธรรม หรือบรรลุธรรมวิเศษได้ในอัตตภาพชาตินั้น แม้จะเคยผ่านการศึกษามาก พุทธธรรมได้มาก ทรงจำหลักธรรมคำสอนไว้ได้มาก จนถึงสามารถบอกกล่าว หรือแนะนำหลักธรรมคำสอนให้แก่บุคคลอื่นได้มากก็ตาม บุคคลนั้น ชื่อว่า ปทปรมบุคคล อันเปรียบเหมือนดอกอุบลดอกบัวที่จักเป็นภิกษาแห่งเต่าและปลา ฉะนั้น”^{๒๐}

๒) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงอธิบายถึงความหมายของปทปรมบุคคลไว้ในพระนิพนธ์หนังสือปฐมสมโพธิ (ฉบับภาษาบาลี) ฉบับคัดลอกจากคัมภีร์ไบลานอักษรขอมสรุปความว่า “บุคคลผู้แม้จะเสพธรรมมาก จำแนกธรรมได้มาก กล่าวธรรมได้มาก ก็ไม่สามารถบรรลุธรรมมาภิสมัยได้ในชาตินั้น บุคคลนี้แลเรียกว่า ปทปรมบุคคล”^{๒๑}

๓) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายความหมายของปทปรมบุคคลไว้ในหนังสือพุทธานุกมพุทธประวัติ เกี่ยวกับเรื่องบุคคล ๔ ประเภท ผู้ที่บรรลุธรรมต่างกัน ในส่วนของคำว่า ปทปรมบุคคลทรงอธิบายไว้ว่า “ส่วนบุคคลผู้ใด แม้ฟังแล้ว จำไว้ได้แล้ว ได้บอกกล่าวธรรมผู้อื่นเป็นอันมาก ก็ไม่อาจตรัสรู้ธรรมพิเศษได้ บุคคลผู้นั้นเป็นคนอภัพควรเปรียบด้วยดอกบัวอันจักไม่บาน จักเป็นภิกษาแห่งเต่าและปลา ฉะนั้น”^{๒๒}

๔) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า ปทปรมบุคคล ไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมความว่า “ปทปรมะ หมายถึง ผู้มีบัพเป็นอย่งยิ่ง, ผู้แก้ปัญหา สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบทคือพยัญชนะหรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจอรรถคือ

^{๒๐} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), ปฐมสมโพธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๒๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระนิพนธ์ปฐมสมโพธิ (คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน), (พิมพ์ครั้งที่ ๑), (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๗.

^{๒๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธานุกมพุทธประวัติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๒-๓๓.

ความหมาย”^{๒๓} และในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ก็ได้ให้คำจำกัดความไว้
อีกว่า “ปทปรมบุคคล หมายถึง ผู้มีบพ (คือถ้อยคำ) เป็นอย่างยิ่ง, บุคคลผู้ค่อยปัญญา เล่าเรียนได้
อย่างมากที่สุดก็เพียงถ้อยคำ หรือข้อความ ไม่อาจเข้าใจความหมาย ไม่อาจเข้าใจธรรม”^{๒๔}

๕) พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จูจิตตญาโณ) ได้อธิบายความหมายของปทปรม
บุคคลไว้ในหนังสือธรรมปริทรรศน์ ๒ ความว่า “ปทปรมบุคคล คือ ผู้มีบพเป็นอย่างยิ่ง ได้แก่
บุคคลที่เขาพร้อมที่จะฟัง หรือไม่ยินดีที่จะฟัง ฟัง ๆ ก็สักแต่ว่าฟังไป อาจจะรู้ อาจจะเข้าใจ แต่ไม่มี
ความเปลี่ยนแปลงในทางพฤติกรรม ตอนเริ่มศึกษาปฏิบัติธรรม ความโลภ ความโกรธ ความหลง
หนาแน่นอย่างไร ปฏิบัติธรรมมาจนแก่จนเฒ่าแล้ว ก็คงเป็นอย่างนั้น หรืออาจจะแรงกว่า ข้อนี้ให้
ลองสังเกตว่า ในเชิงของการปฏิบัติแล้ว บุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ มีลักษณะเหมือนบล็อกสำเร็จรูปที่
จะพัฒนาคนให้บรรลุประโยชน์ทั้ง ๓ แต่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งในคราวแรกนั้น มุ่งปรมาตม
ประโยชน์ คือประโยชน์สูงสุด (มรรค ผล และนิพพาน) แต่ในประโยชน์ที่เป็นทฤษฎีธรรมมีกัตตะ คือ
ประโยชน์ในปัจจุบัน และสัมปรายิกัตตะประโยชน์ คือประโยชน์ในกายภาคน้ำ กลุ่มบุคคลทั้ง ๔
ประเภทนี้ก็มีอยู่แล้ว สัมผัสประโยชน์ในปัจจุบันได้แตกต่างกัน”^{๒๕}

๖) พระครูกลุณยาสถิตวิวัฒน์ (สมาน กลุณยธมฺโม) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคำว่า
ปทปรมบุคคลไว้ในหนังสือพุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิความว่า “ปทปรมะ คือบุคคลผู้มี
วาสนาบารมียังไม่บริบูรณ์ถึงขั้นจะบรรลุธรรมได้ อีกทั้งหนาแน่นไปด้วยกิเลส ไม่รู้จักเหตุและผล
ยากที่จะสั่งสอนได้ แม้จะได้สดับพระสัทธรรมทั้งโดยย่อและโดยพิสดาร อีกทั้งเพียรพยายาม
บำเพ็ญสมณวิปัสสนา ก็ไม่สามารถจะตรัสรู้มรรคผลในชาตินี้ได้ แต่พระสัทธรรมพุทโธวาทที่ได้
สดับนั้นมิสูญเปล่า จะติดตามเป็นอุปนิสัยวาสนาบารมีในอนาคตกาลสืบไป เปรียบเหมือนดอกบัว
ที่งอกขึ้นใหม่ ๆ ยังจมอยู่ในโคลนตม ยากที่จะพ้นจากการเป็นเหยื่อของเต่าและปลา”^{๒๖}

๗) ศาสตราจารย์ดอกเตอร์สมภาร พรหมทา ได้ให้คำอธิบาย ปทปรมบุคคลไว้ใน
หนังสือพุทธศาสนานิกายเซนความว่า “ปทปรมบุคคล ได้แก่ คนที่ไม่สามารถทำความเข้าใจธรรม

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๕),
(กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๓.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, ฉบับประมวล
ศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๘.

^{๒๕} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาโณ), ธรรมปริทรรศน์ ๒ (อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่
๒), (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓๕.

^{๒๖} พระครูกลุณยาสถิตวิวัฒน์ (สมาน กลุณยธมฺโม), พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ, (พิมพ์ครั้งที่
๒), (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๗๔.

ได้เลย คนประเภทนี้ไม่มีทางที่ใครจะช่วยให้เข้าใจธรรมได้ ไม่ว่าคนที่จะช่วยนั้นจะมีความสามารถเพียงใด หรือใช้ความพยายามมากเท่าไรก็ตาม”^{๒๖}

๘) **คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียง** ได้อธิบายความหมายของปทปรมะไว้ในหนังสือ วิชาพุทธประวัติ ฉบับมาตรฐาน หลักสูตรนักธรรมชั้นตรีความว่า “ปทปรมะ คือ ผู้มีปัญญาดี ยจดจำได้เฉพาะตัวบทธรรมเท่านั้น ไม่สามารถที่จะเข้าใจเห็นแจ้งในธรรม สอนไปก็เพียงให้เป็นอุปนิสัยปัจจัยในภพต่อไป เหมือนดอกบัวที่มีโรคและยังอยู่ได้โคลนตม ไม่มีโอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาบานได้ต้องเป็นอาหารของปลาและเต่า”^{๒๗}

๙) **สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง** ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคำว่า ปทปรมะ ไว้ในหนังสือคู่มือหลักสูตร ธรรมศึกษาชั้นโทความว่า “ผู้มีบทรเป็นอย่างดี ได้แก่บุคคลผู้สัคว่าฟัง ไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จเพราะการฟัง”^{๒๘} และในหนังสือคู่มือหลักสูตร ธรรมศึกษาชั้นเอกก็มีคำอธิบายเพิ่มเติมไว้อีกว่า “ปทปรมะ หมายถึงบุคคลผู้ยากที่จะให้เข้าใจ เพราะประกอบด้วยอันตรายิกกรรม คือ วิบาก กรรม และ กิเลส เปรียบเหมือนดอกบัว (๓ ชนิดนั้น) แต่ได้รับอันตรายจากเต่าและปลาเป็นต้นเสียก่อน จึงไม่มีโอกาสบาน”^{๒๙}

๑.๕.๒ วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

๑) **พระมหาสมยศ สุธุทธิศิริ (กุ่มม่วง)** ได้เสนองานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในหัวข้อว่า “การศึกษาเรื่องเวไนยบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” งานวิทยานิพนธ์ดังกล่าวนี้ได้สรุปผลการวิจัยไว้โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับคำว่า ปทปรมบุคคล ความว่า “ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ได้แสดงความหมายว่า บุคคลผู้เป็นปทปรมะ คือ บุคคลที่ได้ฟังมาก กล่าวสอนมาก ทรงจำได้มาก บอกสอนก็มาก แต่ไม่ได้บรรลุนิพพานในชาตินั้น ส่วนคำราเรียนในวงวิชาการศึกษาของไทยได้ให้ความหมายว่า ปทปรมะ ได้แก่ บุคคลที่มีปัญญาน้อยและถึงจะสนใจการศึกษาหา

^{๒๖} สมภาร พรหมทา, ศ.ดร., **พุทธศาสนานิกายเซน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช), ๒๕๓๒, หน้า ๑๑.

^{๒๗} คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียง, **วิชาพุทธประวัติ ฉบับมาตรฐาน ชั้นตรี**, (กรุงเทพมหานคร: เสียงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๕๔.

^{๒๘} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๕๐, **คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท รวม ๔ วิชา**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๒๙} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๕๐, **คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก รวม ๔ วิชา**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๘.

ความรู้ แม้จะฟังคำแนะนำทั้งโดยย่อและพิสดารแล้วก็ตาม แต่ไม่สามารถรู้ตามความเป็นจริงได้ในชาตินี้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังอยู่ในโคลนตม จักเป็นภิกษาหารของปลาและเต่า ไม่อาจพ้นน้ำได้^{๓๑}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการตีความ หรือการอธิบายความ เรื่อง ปทปรมบุคคล ที่ปรากฏในเอกสารดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าการพูดถึงปทปรมบุคคล ซึ่งผู้ศึกษาอาจตีความ หรืออธิบายความเป็นไปได้หลายนัย เช่น อาจหมายถึง ปุณชนผู้แก้ปัญหา หรือ ด้อยสติปัญญาที่ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ในชาตินั้นก็ได้ หรืออาจหมายถึง ปัญญาชนผู้มีการศึกษาเล่าเรียนมามาก จนถึงเป็นพหูสูตบุคคล แต่ไม่สามารถตรัสรู้ธรรม หรือบรรลุธรรมได้ในปัจจุบันชาตินั้นเช่นนี้ก็ได้ ซึ่งอาจทำให้ผู้ศึกษาในภายภาคหน้าเกิดความเคลือบแคลงว่า เห็นควรจะมีการตีความ หรือการอธิบายความไว้อย่างไร จึงจะได้ข้อยุติที่ลงความกันได้ และได้มาตรฐานองค์ความรู้ในทางวิชาการที่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานการอ้างอิงในการศึกษาต่อไปได้ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุปในการตีความ หรือการอธิบายความเรื่องดังกล่าวเพื่อให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) โดยค้นคว้ารวบรวมจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และปกรณ์วิเสส รวมทั้งข้อมูลจากหนังสือชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) มี วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และเอกสารหนังสือทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ รวบรวมเนื้อหาบทสัมภาษณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาเกี่ยวกับการตีความในเรื่องของความหมายของปทปรมบุคคลในเชิงลึก

๑.๖.๓ ศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าแล้วหาบทสรุป เพื่อให้สามารถใช้เป็นแนวทางในการตีความและอธิบายความในเชิงวิชาการได้ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อไป

^{๓๑} พระมหาสมยศ สุทธิศิริ (คุ่มม่วง), “การศึกษาเรื่องเวไนยบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖.

๑.๗ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้ คือ

๑.๗.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาเรื่องปทปรมบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท และสังคมไทย

๑.๗.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร เป็นการศึกษาเรื่องปทปรมบุคคลในวรรณคดีของ นักวิชาการศาสนา และที่ปรากฏในหลักสูตร แบบเรียน หรือตำราวิชาการของไทย ตลอดจนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ พร้อมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักปราชญ์ที่สำคัญทาง พระพุทธศาสนาของไทยในปัจจุบัน โดยศึกษาในแง่ความหมายของปทปรมบุคคล

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบเรื่องความหมายของปทปรมบุคคลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบคำอธิบายเรื่องปทปรมบุคคลของนักวิชาการไทย

๑.๗.๓ ทำให้ทราบคำอธิบายเรื่องปทปรมบุคคล